

هویت فرهنگی نهاوند

محمد تقی شهبازی

کارشناس ارشد جامعه‌شناسی

اشاره :

همشهری پژوهشگر جناب آقای شهبازی کوشیده‌اند تا با استفاده از محتوا و مستندات فصل‌نامه‌ی فرهنگان (از آغاز تاکنون) این مقاله را تدوین کنند و به همشهریان و علاقه‌مندان ارائه دهند. ضمن تشکر از ایشان یادآور می‌شود، هرچند مقاله‌ی ارسالی به دلیل این که عمدتاً بر مقالات فرهنگان تکیه داشته دامنه‌اش محدود است، اما الگو و قالبی را که به موضوع مهم «هویت فرهنگی نهاوند» اختصاص داده‌اند برای نهاوندپژوهان گرامی آغاز و نقطه‌ی عطف ارزشمندی است و امیدوارم به همت محققان دیگر، این موضوع - ضمن بهره‌گیری از دستاوردهای تخصصی بیشتر - بسا دامنه‌ی وسیع‌تری تدوین و ارائه گردد.

«فرهنگان»

سال‌ها دل طلب جام جم از ما می‌کرد
وانچه خود داشت ز بیگانه تمنا می‌کرد
گوهری کز صدف کون و مکان بیرون است
طلب از گم شدگان لب دریا می‌کرد
حافظ

«فرهنگ نهاوند» جزئی از «فرهنگ جامعه‌ی ایرانی» است؛ زیرا بسیاری از ارزش‌ها و هنجارهای آن را پذیرفته و به آن‌ها پای‌بند است. از طرفی، با توجه به این که به دلایل مختلف و موقعیت‌های جغرافیایی، تاریخی، سیاسی، جامعه‌شناختی و روان‌شناختی، ارزش‌ها و هنجارهایی ویژه‌ی خود نیز دارد، از این فرهنگ بزرگ‌تر، متمایز شده است.

بنابراین جامعه‌ی نهاوندی به‌عنوان یکی از قدیم‌ترین گروه‌های درون جامعه‌ی ایرانی از یک سو با فرهنگ پیرامون خود هم‌گرا و هم‌جهت است و از سوی دیگر در خطه و سرزمینی زندگی می‌کند که تاریخی کهن با چهره‌های دانشمند و نام‌آور دارد و از آثار باستانی - با ارزش‌های جهانی - و نیز از دانش و مهارت‌های بومی برخوردار است. عناصر و پدیده‌هایی که نه تنها تصویر مثبتی در ذهن هر ناظر و پژوهشگر ایجاد می‌کنند که مایه‌ی حیرت و شگفتی آنان می‌شود.

«هویت فرهنگی نهاوند» از چنین مجموعه‌ای تشکیل شده و هر نهاوندی بخش قابل توجهی از «هویت» خود را با آن‌ها تعریف می‌کند و طبعی است که در حفظ، نگهداری، تکریم و تعالی آن‌ها می‌کوشد و با چنین سرزمینی پیوندی ناگسستگی دارد. یک نهاوندی با بهره‌گیری و الگوسازی از این عناصر، همواره پرنشاط و با انگیزه است و ضعف‌ها و کمبودها مایوسش نمی‌کند. وی مصمم است زندگی متناسب با شأن انسانی و فرهنگی خود را پی‌ریزی کند و نهاوندی زیبا و مطلوب بسازد. چنین همشهری هدفمند و با نشاطی دیگر دچار «بحران هویت» نمی‌شود و ضمن این که همگام با هموطنان خود در ایران اسلامی به کشور و تعالی آن می‌اندیشد، به خاستگاه ارزشمند خویش نیز توجه ویژه دارد و به آن می‌بالد.

برای این که «هویت فرهنگی نهاوند» را تعریف کنیم، بهتر است بی این که به بحث‌های تفصیلی و نظری پردازیم، زمینه‌ها و قابلیت‌های این شهرستان را در قالب هفت شاخص اصلی و جامع بیان کنیم.^۱

۱- این «شاخص‌ها» - با تغییراتی - برگرفته از کتاب «زمینه‌ی فرهنگ‌شناسی»، تألیف دکتر محمود روح‌الامینی است، که ایشان آن‌ها را برای معرفی هویت فرهنگی کرمان به کار برده‌اند.

۱- موقعیت جغرافیایی و اکولوژی نهاوند

شهرستان نهاوند با مساحتی معادل ۱۵۳۵ کیلومتر مربع، ۷/۹ درصد از مساحت استان همدان است و سومین شهرستان از شهرستان‌های هشتگانه‌ی این استان محسوب می‌شود و در جنوب غربی آن قرار دارد. این شهرستان بر اساس تقسیمات کشوری سال ۱۳۷۵ و مصوبات اخیر دارای چهار شهر نهاوند، فیروزان، گیان و برزول است.^۱ شهر نهاوند هم‌اکنون دارای طرح جامع شهری است و طرح تفصیلی و مطالعات بافت قدیم آن در حال بررسی است. بر اساس آمار سال ۱۳۷۵ این شهرستان با ۱۸۴۱۶۰ نفر ۱۱٪ جمعیت استان را تشکیل می‌دهد.

میانگین دمای سالیانه‌ی این منطقه، که در محدوده‌ی کوهستانی کشور قرار دارد، در حدود ۱۲/۷ درجه سانتی‌گراد است. از این رو دارای آب و هوای معتدل کوهستانی است.^۲

ارتفاعات و کوه‌های نهاوند:

نهاوند یکی از مناطق کوهستانی غرب کشور است. سلسله کوه‌های زاگرس پهنه‌ی وسیعی از این شهرستان را در بر گرفته است. در میان این ارتفاعات، حدود سی‌وشش کوه با ارتفاع بیش از دوهزار متر در منابع معتبر جغرافیایی ثبت شده است.^۳ «قله کوه ورخاش» از ارتفاعات «گرو» با ارتفاع ۳۶۳۹ و «چهل نابالغان» از مرتفع‌ترین کوه‌های

۱- سازمان برنامه و بودجه‌ی استان همدان، تیرماه ۱۳۸۰

۲- بررسی آب و هوای منطقه‌ی نهاوند، جلالوند، گودرز (مجموعه مقالات اولین همایش نهاوندشناسی ۲۵)، شهریور ۷۶، مؤسسه‌ی فرهنگی علیمرادیان

۳- «کوه‌های نهاوند» دکتر افراسیاب‌پور، (فصل‌نامه‌ی فرهنگان ۱۰، صص ۸۴ تا ۱۱۴)

ایران محسوب می‌شوند. ارتفاعات مزبور، به‌ویژه «گرو»، با دو پناهگاه کوهستانی خود، همه ساله و در همه‌ی فصول پذیرای بسیاری از کوهنوردان محلی و غیر محلی است.^۱

تپه‌ی ابوذر (چُت داحسین) با ارتفاع حدود ۱۸۹۱ متر، واقع در حاشیه‌ی شهر نهاوند، با دریاچه، جنگل و امکانات مصنوعی آن، به مرکزی تفریحی و جذاب تبدیل شده است. سایر ارتفاعات نیز که از چشمه‌سارها و پوشش گیاهی و جانوری برخوردارند، چشم اندازهای بدیع و زیبایی در این شهرستان محسوب می‌شوند. برخی از این ارتفاعات معادن با ارزشی از سنگ‌های تزئینی (مرمر)، آهک مرمریت و منابع غنی و کم‌نظیر دولومیت را در دل خود جای داده‌اند.

آب‌ها:

آب راز ماندگاری جهان، پالاینده‌ی طبیعت، آرامش دهنده‌ی روح و روان و عنصر اصلی بقا و دوام و چرخش زندگی بر روی کره‌ی زمین است. بی‌سبب نیست که قرن آینده را قرن آب و چالش‌های جهانی مربوط به آن می‌دانند!

دشت نهاوند با حوزه‌ی آبریز ۱۷۰۰ کیلومتر مربع، یکی از دشت‌های حوضه‌ی علیای رودخانه‌ی کرخه و در قلمرو حوضه‌ی رود گاماسیاب در غرب کشور قرار گرفته است. این دشت به سبب حاصل‌خیزی خاک، بارندگی مناسب و وجود سراب‌ها و چشمه‌های پرآب، یکی از کانون‌های جمعیتی و فعال کشاورزی منطقه‌ی غرب است.^۲

۱- از جمله حسن نجاریان، همشهری و فاتح قله‌ی اورست، تمرینات اولیه‌ی خود را در این ارتفاعات انجام داده است.

۲- آب محور توسعه‌ی پایدار نهاوند، رضوی سید محسن (فرهنگان ۱۳)

در این دشت سراب‌ها و چشمه‌سارهای فراوانی پراکنده‌اند. مهم‌ترین آن‌ها عبارت‌اند: سراب گاماسیاب، سراب گیان، سراب فارسبان، سراب ملوسان، سراب کنگاور کهنه، سراب گرو، سراب بنفشه، سراب ورازونه، سراب ماران، سراب سرخلج، سراب گنبد کیبود و سراب ده موسان.

سراب رودخانه‌ی گاماسیاب به عنوان سرچشمه‌ی اصلی رودخانه‌ی کرخه با طول ۲۰۰ کیلومتر و حوضه‌ی آبریز آن شامل منطقه‌ای با ۱۱۲۰۰ کیلومتر^۱ و تمدن‌های حاشیه‌ی آن، از نهاوند تا خلیج فارس، به عنوان یکی از مهم‌ترین منابع آبی و ارزشمند کشور محسوب می‌شود.

هم‌چنین این منابع آبی به‌عنوان یکی از قطب‌های پرورش آبزیان، مورد توجه سازمان شیلات ایران قرار گرفته است و هم‌اکنون ده‌ها مرکز پرورش ماهی سردآبی و گرم‌آبی در سطح شهرستان، مشغول پرورش و تولید آبزیان هستند.

آب‌های زیرزمینی یکی دیگر از نعمت‌های خدادادی این منطقه است. تقریباً در تمامی سطح شهرستان، مخصوصاً در دشت‌ها، دامنه‌ها و جاهایی که دارای تشکیلات آهکی است، سفره‌های غنی آب‌های زیرزمینی وجود دارند و در برخی نقاط به صورت چشمه‌های کوهستانی جاری‌اند. عمق دسترسی به آب‌های غنی زیرزمینی در نقاط مختلف نهاوند از چهار متر و کم‌تر تا حد اکثر سی متر متغیر است.

جنگل و مراتع

بر اساس آمار سال ۱۳۷۵، شهرستان نهاوند با داشتن حدود ۵۶۵ هکتار جنگل طبیعی و دست‌کاشت، ۲۴/۵ درصد از کل جنگل استان را به خود اختصاص داده است. از این

۱- مروری بر وضعیت محیط زیست نهاوند، خزلی، هومن (فرهنگان ۳، ص ۱۲۹)

مقدار ۲۰۰ هکتار آن جنگل طبیعی گیان (شامل ۱۵۰ هکتار پارک طبیعت و ۵۰ هکتار ذخیره گاه جنگلی) و بقیه دست کاشت است.^۱ از سال ۱۳۷۵ به بعد نیز با توسعه جنگل دست کاشت، به ویژه در سراب گاماسیاب و جنگل ابوذر، این مجموعه رشد کمی داشته است. گونه های گیاهی این جنگل ها عبارت اند از بلوط، گردو، گلابی وحشی، انجیر، زالزالک، بادام، آلوچه وحشی، چنار، زبان گنجشک و ...

در سطح این شهرستان نزدیک به ۱۰۰۰۰۰ هکتار مرتع وجود دارد^۲ و مهم ترین گونه های گیاهی آن گون، استپا، آکرو پایرو، کنگر، انواع گرامینه، بزریشه، سیر و موسیر، لاله واژگون، سنبل وحشی، شدر و شقایق است.^۳ باغات حاشیه ی نهاوند این کمربند سبز منطقه قرن هاست که موجب لطافت هوا و محیط زیست و هم چنین زمینه ساز فعالیت های اقتصادی اقشار متوسط نهاوند است. پدیده ی ارزشمندی که در سطح کشور کم نظیر است و جا دارد که راجع به آن بررسی بیش تری صورت گیرد.^۴

جانوران:

وجود منابع آبی، جنگل ها، مراتع و ارتفاعات، زیستگاه های مناسبی را برای زیست انواع جانوران مناطق کوهستانی و هم چنین پرندگان مهاجر به وجود آورده است، از جمله:

۱- سازمان برنامه و بودجه استان همدان، تیرماه ۱۳۷۸

۲- سازمان برنامه و بودجه استان همدان، تیرماه ۱۳۷۸

۳- مروری بر وضعیت محیط زیست نهاوند، خزلی، هومن (فرهنگان ۳)

۴- هستی شناسی باغ در نهاوند (فرهنگان ۲۳ و ۲۲)

- ۱- پستاندارانی بی نظیر: کل و بز وحشی، قوچ و میش، گرگ، روباه، شغال، کفتار، خوک وحشی، خرگوش، گربه وحشی، تشی و گورکن.
- ۲- پرندگانی مانند: لک لک، ایبا، کبک، تیهو، باقرقره، بلدرچین، یلوه، کبوتر، فاخته، قمری، بلبل، هزارستان، کلاغ، خروس کولی، عقاب، شاهین، سار، دلیجه، آنقوت، چنگر، حواصیل، کاکوئی، قره غاز، کله سبز، گنجشک و ...
- ۳- انواع ماهیانی چون: کپور، زردک، عروس، سیم، قزل آلاهی رنگین کمان، کولی، سفید رودخانه‌ای، سیاه ماهی، گارا، نازرس، سگ ماهی جویباری، گامبوزیا ...
- ۴- گیاهان دارویی متنوعی چون: آلبالوی تلخ، جوشن (به نام محلی سرسام)، بنفشه، آویشن، گل گاوزبان، بادبچه، کتیرا، شیرین بیان، کاما، بومادران، ختمی، بیدمشک، کاسنی، شاتره، بارهنگ، شنگ، ریواس، موسیر^۱ ...

کشاورزی:

شهرستان نهاوند با پهنه‌ای معادل ۱۵۳۵ کیلومتر مربع در طول دره‌ای حاصل خیز و پربرکت، بین دو رشته کوه از سلسله جبال زاگرس در غرب ایران واقع شده است. کفه‌ی دره‌ی نهاوند، به علت ترکیب رُسی - شنی و شنی - رسی و ماهیت سیامه‌ای (هموسی) خاک‌های آن و بهره‌مندی از سراب‌های متعدد، به حق یکی از مستعدترین مناطق کشاورزی برای توسعه همه‌جانبه است. متجاوز از ۱۴۰ هزار هکتار از اراضی این

۱- جاذبه‌ها، مناظر و چشم‌اندازهای نهاوند، ترکمان، علی‌نجات (فرهنگان ۳)

کفه و ارتفاعات هم‌جوار آن را اراضی کشاورزی و مستعد کشاورزی و نیز عرصه‌های تحت پوشش گیاهی نهاوند تشکیل می‌دهد.^۱

طبیعت نهاوند از دیدگاه ناصرالدین شاه

موقعیت جغرافیایی، اکولوژی و بوم‌شناختی منطقه‌ی نهاوند از گذشته‌های دور مورد توجه و بازدید حاکمان و متولیان دولت مرکزی، سیاحان و سفرنامه‌نویسان قرار داشته‌است. از جمله ناصرالدین‌شاه قاجار با مشاهده‌ی گوشه‌ای از این منطقه در سفرنامه خود چنین می‌نویسد:

«... شهر نهاوند پیدا بود. نهاوند و باغستان محوطه‌ی آن و دره‌ی سبزی که از این‌جا تا نهاوند امتداد دارد خیلی خوش‌منظر و با تماشا بود. در زیر سایه‌ی چند بیدکهن که دور از ده بود به نهار افتادیم. آفتاب‌گردان زدند. جلو آفتابگردان شبدرزاری است که گل کرده بود و بوی بسیار خوشی دارد. یک سمت آفتابگردان زراعت گندم بود، در کمال سرسبزی و خضارت. زمین و هوا هم در نهایت روح و صفا، طبیعت زمین و حالت هوای این‌جا بسیار شبیه است به نیشابور. صحرا و هوا از این باصفا تر و لطیف‌تر نمی‌شود، نمونه‌ای است از بهشت.^۲»

خاطر نشان می‌شود نهاوند از میان شهرستان‌های استان همدان، به عنوان جزئی از طرح پایلوت گردشگری ایران، توسط سازمان ملل به تصویب رسیده است.

۱- استعداد طبیعی سرزمین و توانایی ذاتی مردم نهاوند، دکتر شهبازی، اسماعیل، مجموعه مقالات اولین همایش نهاوندشناسی (شهریور ۷۶)

۲- تماشای جان، دکتر افراسیاب پور، علی‌اکبر، از انتشارات عابد، سال ۱۳۸۰

۲ - پیشینه و عوامل تاریخی

تاریخ هر منطقه به تاریخ استان، کشور، قاره، جهان و بالأخره به تاریخ بشریت پیوند خورده است. در عین حال مردم هر منطقه با حوادث و پدیده‌های تاریخی پیرامون خود بیش‌تر مأنوس‌اند و چنین رویدادهایی در سرنوشت و زندگی آنان بیش‌تر تأثیرگذار است.

البته منظور از تاریخ منطقه فقط رویدادهای سیاسی و حکومتی و تبعات آن (شکست‌ها و پیروزی‌ها و غارت‌ها و کشتارها) نیست. هرچند این قبیل حوادث در طول تاریخ اجتماعی و فرهنگی منطقه نقش عمده‌ای دارد. قطعاً تاریخ حیات اقتصادی، صنعت، هنر، ادبیات، اعتقادات و سایر رویدادهای فرهنگ مادی و معنوی جایگاه ویژه‌ای در هویت‌سازی فرهنگ منطقه دارند.

نہاوندی که ما در آن رشد و نمو یافته‌ایم، گذشته‌های متنوع و پرفراز و نشیبی داشته و به تبع آن آثار ارزشمندی از دوران‌های مختلف را در دل خود جای داده است. اقدام به تحقیق و پژوهش، نگهداری و معرفی این آثار گسترده و ناشناخته، ضمن این که رسالت خطیر و وظیفه‌ی دشوار و سنگین ملی است، دل‌سوزی‌های محلی و منطقه‌ای را نیز می‌طلبد و آنان که در این زمین ریشه‌دارترند مسئولیتشان بیش‌تر است. به قول جواهر لعل نہرو آنان که تاریخ خویش را نمی‌شناسند به ناچار اشتباهات آن را تکرار خواهند کرد.

وجه تسمیه‌ی نہاوند و گمانه‌زنی و به کارگیری الفاظ و تعابیر متفاوتی در طول تاریخ، نظیر نہ‌آوند (شهر ظرف سفالی)، نوح آوند، نیماوند، اینہاوند، نہاوند و به قول بطلمیوس نیفوآندای، ناهید، آناہیتا، نیستان، نہاوند ماد، لآدیسہ (لآدیکہ)، ماہ بصرہ، نوآوند یا نہاوند (شهر پیش‌رو، در مقایسه با دُماوند شهر پشت‌رو) و نہاوند (یکی از

پرده‌های موسیقی) حاکی از آن است که این شهر تاریخی سرگذشتی پر رمز و راز دارد^۱.

وجود بیش از هجده غار بزرگ و کوچک در قلب رشته کوه‌های گرین (گرو) که همگی مشرف بر دشت نهاوند هستند، با توجه به برخی یافته‌های باستان‌شناسی، بیانگر این نکته است که انسان‌های اولیه توانسته‌اند، خود را با محیط منطقه وفق دهند و در این غارها سکنا گزینند.

بر اساس نتایج مطالعات و حفاری‌های پروفیسور گیرشمن و همراهانش (از سال ۱۹۳۱ تا ۱۹۳۲ در تپه‌ی گیان نهاوند)، آشکار گردید که سفال‌های به دست آمده از طبقه پنجم گیان با سفال‌های طبقه‌ی دوم و سوم تپه‌ی سیلک کاشان هم‌زمان است^۲. در نتیجه تمدن گیان نهاوند و سیلک کاشان، با توجه به منابع تاریخی و علمی، به عنوان قدیمی‌ترین تمدن‌های ایرانی با قدمتی حدود پنج هزار سال قبل از میلاد مسیح مطرح شده‌اند.

کشف خمره‌ای با تصویر گیل گمش قهرمان اسطوره‌ای و حماسی قوم سومر و بابل در نهاوند نشان از ارتباط اقتصادی فرهنگی مردم منطقه‌ی نهاوند با تمدن‌های بین‌النهرین دارد^۳.

نهاوند در دوران مادها، هخامنشیان، سلوکیان، اشکانیان، ساسانیان، خلفای راشدین، بنی‌امیه، بنی‌عباس، سامانیان، دیلمه، بنی‌حسنویه، سلجوقیان، خوارزمشاهیان، حمله‌ی مغول و ایلخانان، تیموریان، صفویه، افشاریه، زندیه، قاجاریه و پهلوی شاهد

۱- مقاله‌ی وجه تسمیه‌ی نهاوند، دکتر افراسیاب پور، علی‌اکبر، فصل‌نامه‌ی فرهنگ‌نگار شماره‌ی ۲

۲- گیان، زیستگاه کهن ایرانیان، سیفی، محمدعلی، فرهنگ‌نگار ۳ (بهار ۷۹)

۳- حماسه‌ی گیل گمش و نهاوند (فرهنگ‌نگار شماره‌ی ۱۴)

رخدادها، تحولات و فراز و نشیب‌های متعددی بوده است. انتخاب نام لائودیسه (لائودیکه) برای نهاوند و تأسیس معبدی به همین نام در نهاوند، توسط سلوکیان (جانشینان اسکندر مقدونی)، نبرد فتح‌الفتوح در نهاوند (جنگ بین ایرانیان ساسانی و اعراب مسلمان) دو نمونه از این رخدادهاست.^۱

مقاومت‌های ظلم‌ستیزانه‌ی مردم نهاوند در طول تاریخ ابعادی از شخصیت و هویت آنان را نشان می‌دهد. (از جمله گروه انقلابی ابوذر با مقاومت سرسختانه‌ی خود و به حمایت از برپا کردن حکومت اسلامی، رژیم پهلوی را به وحشت انداختند. در همین اواخر، قبل از سقوط نظام ۲۵۰۰ ساله‌ی شاهنشاهی (در ۲۲ بهمن ۵۷) مردم نهاوند به عنوان اولین شهر ایران، سبیل شاه یعنی مجسمه اش را که در میدان اصلی شهر نصب بود و کسی حق نزدیک شدن به آن را نداشت در چهاردهم آبان ماه ۵۷ سرنگون کردند.^۲ با شروع جنگ ایران و عراق در سی‌ام شهریور ماه سال ۱۳۵۹، نهاوند وارد مرحله‌ی جدیدتری از مقاومت و ایستادگی گردید و جوانان غیور این شهر برای دفاع از کشور و انقلاب اسلامی به جبهه‌های نبرد روانه شدند و حماسه‌ها آفریدند.

۳- آثار باستانی و میراث‌های فرهنگی

وجود آثار باستانی و بناهای تاریخی در یک منطقه، به‌عنوان میراث فرهنگ و تمدن یک قوم برای نسل‌های بعد از خود الهام‌بخش و اعتماد آفرین است و توانایی و مهارت آنان را مضاعف می‌سازد. بنابراین قدر چنین میراث گران‌بهایی را باید دانست و در

۱- نهاوند در گذر تاریخ، بیات، دکتر عزیزالله (مجموعه مقالات اولین همایش نهاوندشناسی *۲۰ تهران، مؤسسه‌ی فرهنگی علیم‌رادیان، ۱۳۷۶)

۲- دو گزارش از انقلاب و جنگ، رشیدی، محمدرضا، فرهنگان شماره‌ی (۱۱)

نگهداری و مرمت آن کوشید. ملتی که میراث باستانی خود را که جزئی از هویت فرهنگی اوست نابود کند و از آن برای پرش به مرحله‌ای بالاتر یاری نجوید، مانند کودکی است که هر چیز را باید از نو بیاموزد. به عبارت دیگر چنین ملتی باید تاریخ خود را از نو شروع کند. بنابراین باید گذشته‌ی خود را شناخت، اما مشروط به این که گذشته، تجربه‌ی سازنده برای آینده باشد و اعتماد به نفس را در نسل نو ایجاد کند و در واقع هویت تاریخی آنان را تثبیت نماید.

آثار به دست آمده از غارها و نقاط مختلف این منطقه، از سکونت انسان‌ها و نحوه‌ی زندگی آنان در حدود پانزده هزار سال قبل در نهاوند حکایت می‌کند. هم‌چنین نزدیک به ۱۹۰ تپه‌ی باستانی متعلق به هزاره‌های پنجم پیش از میلاد تا دوره‌های مختلف ساسانی و اسلامی زمینه‌های دیگری است که برای مطالعات باستان‌شناسی از اهمیت ویژه‌ای برخوردارند^۱. یکی از مهم‌ترین این تپه‌ها، تپه‌ی گیان است - همان‌طور که اشاره شد - در سال ۱۹۳۱ تا ۱۹۳۲ توسط پروفیسور گیرشمن و پروفیسور کنتیو مورد مطالعه و حفاری قرار گرفت و در سال‌های اخیر (۱۳۸۲) با توجه به اهمیت آن و به منظور دستیابی به اطلاعات جدیدتر از طرف سازمان میراث فرهنگی مورد مطالعه و حفاری مجدد قرار گرفته است.

یکی از ارزنده‌ترین کشفیات باستان‌شناسی در نهاوند خمره‌ای سفالی با طول بیش از نیم متر است که هم‌اکنون در موزه آبگینه و سفالینه‌های ایران نگهداری می‌شود. خمره به حدود پنج هزار سال پیش مربوط می‌شود و بر روی آن نقش‌های برجسته‌ای از نبرد گیل گمش و حیواناتی شاخدار مانند گاو و بزکوهی دیده می‌شود^۲.

۱- درآمدی بر باستان‌شناسی نهاوند، ایراندوست، محمود، (فرهنگان ۸)

۲- حماسه‌ی گیل گمش و نهاوند، دکتر افراسیاب‌پور، علی‌اکبر، ابتهاج، ویدا، (فرهنگان شماره‌ی ۱۴)

معبد لائودیسه (لائودیکه) یادگاری از دوران سلوکیان (جانشینان اسکندر مقدونی) در نهاوند است. بعضی معتقدند به دلیل برخی نقش‌های ستون‌های این معبد - با توجه به مشابهت آن‌ها با معبد آناهیتای کنگاور که بیانگر وجود اسطوره ناهید در نهاوند باستان است - قدمت این معبد به خیلی پیش‌تر از سلوکیان مربوط می‌شود. محل این معبد در محله‌ی دوخواهران نهاوند واقع است که در حال حاضر در زیر خاک مدفون است و اخیراً اقداماتی جهت حفاری آن انجام گرفته است.

هم‌اکنون کتیبه‌ی مربوط به فرمان آنتیوخوس سوم (جهت تکریم ملکه لائودیسه) به‌دست آمده از نهاوند، در موزه ایران باستان نگهداری می‌شود. هم‌چنین ستون‌ها، سرستون‌های سنگی، پله‌های سنگی حجاری شده، سنگ‌های مکعبی حجاری شده و ستون‌های قطور استوانه‌ای شکل این معبد در جای‌جای محله و سطح شهر مشهود است.^۱

قلعه‌ی «روئین دژ» نیز یکی دیگر از میراث‌های باستانی نهاوند بوده که به دوره‌ی ساسانیان تعلق داشته است. این قلعه در زمان صفویان به فرمان شاه‌عباس اول به کلی ویران می‌شود و قلعه‌ی دیگری به فرمان وی بر ویرانه‌های قلعه‌ی مذکور بنا می‌گردد. قلعه‌ی جدید نیز به مرور زمان تخریب می‌شود و بر روی آن خانه‌سازی می‌شود. سازمان میراث فرهنگی، با توجه به وجود برخی آثار و پایه‌های این قلعه، در صدد امکان‌سنجی بازسازی قلعه‌ی مزبور است.

نبرد فتح‌الفتوح یکی از وقایع مهم جهان اسلام است که در این شهر اتفاق افتاده است. آثار به جا مانده از این نبرد نظیر محل نبرد، ابزار جنگی پراکنده در زیر خاک‌های منطقه‌ی نبرد، مقبره‌ی نعمان بن مقرن فرمانده و شهید سپاه اسلام در پنج

۱- یافته‌های جدیدی از میراث فرهنگی نهاوند، سیاوشی، عزت‌الله، (فرهنگان شماره‌ی ۱۳)

کیلومتری شهر و مقبره‌ی معدی‌بن کرب از فرماندهان دیگر سپاه اسلام در شمال روستای لیلی‌یادگار، قرائن و شواهد گویایی بر این رویداد بزرگ تاریخی در نهاوند است.

گنج بزرگ ساسانیان شامل مسکوکات ساسانی، سکه‌های رومی، جام‌های طلا با نقش‌های گوناگون، بشقاب طلا، کوزه‌ی طلا، لیوان، مجسمه و اشیاء قیمتی مزین به جواهرات با نقش‌های بدیع و خیره‌کننده، که یک‌بار در اواخر سلطنت ناصرالدین شاه کشف می‌شود ولی به دست حاکمان وقت نهاوند می‌افتد و بخشی از آن در محلی ناشناخته دفن می‌شود، نمونه‌ی دیگری از میراث گذشتگان مدفون در خاک نهاوند است و جا دارد با بررسی و کاوش مسئولانه، این سرمایه‌ی عظیم، کشف و در موزه نگهداری شود.^۱

مقبره‌ی شیخ ابوالعباس نهاوندی عارف بزرگ قرن چهارم و پنجم هجری واقع در محله‌ی «در شیخ» نهاوند قابلیت آن را دارد که برای مشتاقان و حق‌پرستان یک زیارتگاه گردد.

حمام حاج آقا تراب نهاوند از بناهای با ارزش عهد قاجار است که برای احداث آن از ستون‌های سنگی بناهای قدیمی شهرستان از جمله معبد لائودیسه نیز استفاده شده است. این حمام در «کوچه سیدان» نهاوند واقع است و اخیراً از سوی سازمان میراث فرهنگی مرمت شده و قرار است جهت بازدید گردشگران داخلی و خارجی افتتاح گردد.

مسجد جامع (مسجد امام حسن علیه‌السلام) که از مساجد اولیه اسلامی است با ساختمان‌های قدیمی و سستی دیگر از جمله امام‌زاده‌ها، کاروانسراهای سنگ میل،

۱ - ماجرای گنج ساسانیان، شهریان، قاسم، فرهنگان ۸ (تابستان ۸۰)

سرای گلشن و سرای سعادت مربوط به قاجاریه، گرمابه‌های بازار و قاضی، مسجد حاج خدارحم مربوط به دوره قاجاریه، مسجد حاج آقاتراب، پُل ظفرالسلطان در پیل‌لاغه، پل حاج علیمراد در حوالی مسیر جاده‌ی خزل، مقبره‌ی مرحوم آیت‌الله آقامیرزا آقا، شهرستان نهاوند را به یک موزه باستان‌شناسی و تاریخی تبدیل کرده است. نهاوند در دوره‌ی اشکانیان یکی از مراکز مهم «ضرب‌سکه» بوده است. در دوره‌ی ساسانیان (خسرو اول انوشیروان، هرمز چهارم، خسرو پرویز دوم) سکه‌هایی به نام آنان ضرب شده که در موزه‌ها موجود است. ضرب‌خانه‌ی نهاوند در زمان هرمز چهارم بسیار فعال بوده است.

در دوره‌ی عباسیان نام «ماه‌بصره» در سکه‌ها همه‌جا معرف شهر نهاوند بوده است. نهاوند هم‌چنین در دوره‌ی سامانیان، خاندان آل‌بویه، بنی‌حسنویه و قاجاریه دارای ضرب‌خانه بوده است.

این شهر کهن در بستر عمر طولانی خود شاهد بسیاری از تحولات عظیم تاریخی و اجتماعی بوده و به رغم یورش‌های مخرب و مرگبار بیگانگان، همواره به حیات فرهنگی اجتماعی و اقتصادی خود ادامه داده است.^۱

۴- اعتقادات و باورهای دینی و قومی نهاوند

اعتقادات دینی و باورهای قومی، یکی از ویژگی‌های حوزه‌ی فرهنگی و یکی از معرف‌های هویت فرهنگی است و در مواردی شاخص هویت فرهنگی محسوب می‌شود. هرچند تغییرات و تحولات دینی نهاوند در طی تاریخ، جدا از تاریخ کلی و

۱- نگرشی بر پیشینه‌ی نهاوند به استناد سکه‌نوشته‌ها، آوزمانی، فریدون (فرهنگان شماره‌ی ۹، پاییز

تحولات دینی جامعه‌ی ایرانی نیست، ولی مقتضیات جغرافیایی و حوادث تاریخی و وضعیت روحی و احساسی مردم نهاوند در ایجاد ویژگی‌هایی برای اعتقادات و اجرای مناسک دینی منطقه کمک کرده است.

در نهاوند آثار، اسناد، بناها و مراسم متعددی از اعتقادات کهن اقوام این سرزمین باقی‌مانده که ویژه‌ی نهاوند است. کاوش و تحقیق در رمز و رازهای این سرزمین، در واقع خود کاوی و جست‌وجوی خویشتن است.

نهاوند از گذشته‌های دور، مهد تمدن و محل زندگی انسان‌های با فرهنگ و مذهبی بوده است و جست‌وجو در احوال آن‌ها بسیاری از حقایق منطقه را روشن می‌سازد.

تاریخ نهاوند با تاریخ تمدن و تاریخ ادیان پیوستگی دارد. این منطقه از عهد باستان تاکنون، ادیان و مذاهب عناصر پرستی، زرتشت، اقلیت یهود، آیین سلوکیان و ... و نهایتاً اسلام را به خود دیده است.

بر اساس مطالعات باستان‌شناسی و اسطوره‌شناسی در گذشته‌ی نهاوند، «گاماسیاب: گاو، ماهی، آب» و دو طلسم گاو و ماهی در ارتفاعات گرو و نیز ناهید «اسطوره‌ی ایرانی عهد باستان: الهی آب و زایش» جایگاه ویژه‌ای دارند.

در حال حاضر به استناد سرشماری سال ۱۳۷۵ حدود ۹۹/۹۸ درصد جمعیت این منطقه را مسلمان شیعه مذهب تشکیل می‌دهد و حدود ۱۷۸ مسجد، ۱۶ بقعه‌ی متبرکه، ۲ مدرسه‌ی علمیه و چندین انجمن فرهنگی و ادبی در منطقه وجود دارد.^۱

نتایج به دست آمده از مطالعه و بررسی حیات دینی نهاوند مبین این نکته است که فرهنگ دینی با دارا بودن پشتوانه‌ی قدیمی و کهن تاریخی توانسته‌است به نحو مطلوب

و قابل قبولی در افراد و خانواده‌های شهرستان نهادینه شود و این فرهنگ به نحو مطلوبی توانسته است در مردم نهاوند اثرگذار باشد.

حضور مردم در مساجد، حسینیه‌ها، امامزاده‌ها، تشکیل هیئت‌های دینی متعدد، برگزاری مجالس روضه، دعا، قرآن، سفره‌ی نذری، جشن‌های عبادت و ولادت، غذا و شربت‌های نذری، برپایی باشکوه ایام محرم به‌ویژه در تاسوعا و عاشورای حسینی، اجرای تعزیه‌ها، ادبیات شفاهی شامل نقل آیات و احادیث، بهره‌مندی از برنامه‌های مذهبی تلویزیون، رادیو، سخنرانی، مطالعه کتب دینی، خواندن کتاب دعا و رساله، وجود فروشگاه‌های کتب، عکس، نوار و .. مذهبی و .. نشان از این حیات با طراوت دینی دارد!

رفتارهای اجتماعی نهاوندیان در زمینه‌های مختلف خانوادگی، کار و پیشه، معاملات کشاورزی، خواستگاری، نامزدی، نکاح، ارث، وصیت و سرپرستی، تعصبات قومی، اداره‌ی شهر و روستا، امور عمومی، عمران، نگهداری تأسیسات عمومی، راه، قنات، نهر، پل، مسجد، حمام، مهمانداری، از قواعد و هنجارهایی تبعیت می‌کند که ریشه در هویت فرهنگی این منطقه داشته است و برای هر زمینه عرف و مراسم مخصوص به خود را به وجود آورده است.^۱

با یک مطالعه‌ی دقیق و گسترده درباره‌ی آداب و رسوم اقشار مختلف شهری و روستایی نهاوند در روابط اجتماعی آنان در غم‌ها و شادی‌ها، جشن‌ها و عزاداری‌ها، کشاورزی و تجارت و ... چه مربوط به گذشته که جلوه‌ی پررنگ‌تر داشته‌اند و چه

۱- تصویری از حیات دینی خانواده در نهاوند، اسماعیل زاده، مرتضی، (فرهنگان شماره‌ی ۹، پاییز ۸۰)

۲- حقوق و عرف در فرهنگ نهاوند، دکتر زابلی، علی‌رضا (سلسله سخنرانی‌های نهادشناسی، مؤسسه‌ی فرهنگی علیمرادیان، چاپ اول، ۱۳۷۶)

مربوط به امروز شهرستان نهاوند که به هر دلیل کم‌رنگ شده‌اند، ابعادی از هویت فرهنگی مردم این منطقه روشن می‌گردد.

بررسی سیره‌ی علما، بزرگان، شهدا و شخصیت‌های مورد احترام این شهرستان از گذشته‌های دور تا کنون، در برخورد با مردم، در حوادث غیرمنتظره‌ای چون سیل، زلزله، قحطی و در برخورد با حکام ستمگر و ظلمه و ... گوشه‌های دیگری از تحقق کرامات، جوان مردی، شجاعت، مردم‌داری، و ایثارگری را آشکار می‌سازد. پای‌بندی به سنت حسنه‌ی وقف، جایگاه ویژه‌ای در طول تاریخ نهاوند دارد و در دهه‌ی اخیر به وقف سپردن دو مجموعه‌ی بزرگ «بیمارستان آیت‌الله علیمرادیان» و «مجتمع فرهنگی ورزشی علیمرادیان» نمونه‌ای از این سنت اسلامی است.

۵ - گویش و فرهنگ بومی

یکی از عناصر شاخص در یک حوزه‌ی فرهنگی زبان و ادبیات آن است. این شهرستان هرچند زبان ویژه و مستقلی ندارد، ولی دارای گویش و لهجه‌های متنوعی در سطح شهرستان است. شهر نهاوند معمولاً گویش نهاوندی را به کار می‌برند و در روستاها همین گویش با آمیزه‌ای از گویش لری یا لکی همراه است.

گویش نهاوندی یکی از شاخه‌های مهم زبان پهلوی است. این زبان نه تنها زبان پهنه‌ای وسیع از غرب و جنوب ایران، بلکه فراگیر همه‌ی مردم با فرهنگ ایران بوده است. زبانی لطیف که ترجمان اندیشه، احساس و عاطفه‌هاست^۱.

گویش نهاوندی از گویش‌های زیر مجموعه‌ی زبان فارسی است و مانند سایر گویش‌ها و زبان‌ها هویت و استقلال نسبی دارد و لازم است ثبت و ضبط آن را به عنوان

۱ - مشخصات آوایی و دستوری گویش نهاوندی، دکتر ظفری، ولی‌الله (فرهنگان ۳، بهار ۷۹)

یک میراث فرهنگی مورد توجه قراردهیم و با توجه به نابودی تدریجی گویش‌های محلی در کشور و در همه‌ی کشورهای جهان، حاضر نشویم به سادگی آن را از صفحه‌ی زندگی و تاریخ خود حذف کنیم^۱.

این گویش که یک عامل ارتباطی میان نسل حاضر و نسل قدیم است، می‌تواند بخش عمده‌ای از فرهنگ محلی و خرده فرهنگ منطقه‌ای را به آیندگان منتقل سازد. به‌استاد اظهارات آقای دکتر هوشنگ ساعدلو پژوهشگر ایرانی، یکی از آثار محاسب کرجی (ابوبکر کرجی نهاوندی، از برجسته‌ترین ریاضی‌دانان و محاسبان قرن چهارم هجری) با گویش نهاوندی نوشته شده است.

گویش نهاوندی موجود حاوی ضرب‌المثل‌ها، اشعار، ترانه‌ها، جملات موزون طنزها و کتابات و ترکیبات و اصطلاحات کوتاهی است که حاصل برخورد آرا و افکار مردم و مبتنی بر تجارب تاریخ این شهرستان بوده است.

مطالعه‌ی ضرب‌المثل‌ها، اشعار و مثل‌ها به گویش نهاوندی ابعاد گسترده‌ای از تفکرات، دیدگاه‌ها و حساسیت‌های فردی و اجتماعی مردم نهاوند را نشان می‌دهد. البته شاعران و نویسندگان نهاوند اشعار و آثار ارزشمندی به زبان فارسی سروده و تألیف کرده‌اند که بررسی آن‌ها گونه‌ی دیگر فرهنگ و اندیشه‌ی همشهریان را در گذشته و امروز آشکار می‌سازد.

۶- دانشمندان، نام‌آوران و آثار آن‌ها

بخش عمده‌ای از میراث فرهنگی یک منطقه را دانشمندان، صاحب‌نظران و آثار آن‌ها تشکیل می‌دهد و گاه هویت فرهنگی یک منطقه با یک یا چند شخصیت ممتاز و تأثیرگذار گره می‌خورد.

۱- میزگرد نگاهی پژوهشی بر گویش نهاوندی (فرهنگان ۱۵، بهار ۸۲)

شخصیت‌هایی چون فیروز نهاوندی در قرن اول هجری (معروف به ابولؤلؤ، مبتکر آسیاب‌های بادی)، احمد نهاوندی، حاسب و ریاضی دان قرن اول هجری، ابوبکر کرجی نهاوندی (قرن چهارم)، شیخ ابوالعباس نهاوندی، عارف قرن چهارم، باقی نهاوندی، جنید نهاوندی، آیت‌الله شیخ عبدالرحیم نهاوندی، آیت‌الله شیخ علی اکبر نهاوندی، آیت‌الله شیخ محمد نهاوندی و... که آثارشان پشتوانه‌های قوی علمی و دینی در سطح کشور و منطقه است، نمونه‌ای از پرورش یافتگان برخاسته از این سرزمین‌اند. هم‌چنین‌اند شخصیت‌های علمی، ادبی، هنری معاصر نهاوندی، چه در داخل و چه در خارج از کشور، با خدمات و آثار ارزنده‌شان، که موجب فخر و مباهات هر ایرانی و به خصوص هر نهاوندی است.

۷- دستاوردهای علمی و مهارت‌های بومی:

هر منطقه‌ای به اقتضای ذخیره‌های موجود در طبیعت آن و خصیصه‌های جغرافیایی و استعدادهای صنعتی و ذوقی و هنری مردمش، دارای دستاوردهایی است. این دستاوردها در مواردی نقش تعیین‌کننده می‌یابند و در تثبیت و تقویت هویت فرهنگی منطقه تأثیرگذار می‌شوند، از جمله:

الف - آموزش عالی:

نهاوند در حال حاضر دارای دانشگاه پیام‌نور است و رشته‌های مانند مدیریت دولتی، حسابداری، علوم اجتماعی، علوم تربیتی، جغرافیا، زیست‌شناسی، روان‌شناسی،

ریاضی (آمار، محض و کاربردی) و علوم کامپیوتر با حدود ۲۰۰۰ دانشجو دارد. هم‌چنین دارای دانشکده‌ی تربیت بدنی و علوم ورزشی است. دانشگاه آزاد اسلامی نهاوند نیز در دو سه سال اخیر راه‌اندازی شده‌است و دانشجویان هم‌اکنون به تحصیل اشتغال دارند. آموزشکده‌ی فنی و حرفه‌ای وابسته به وزارت آموزش و پرورش و مؤسسه‌ی آموزش عالی غیر دولتی نیز در حال پیگیری برای احداث است.

ب - مجتمع فرهنگی ورزشی علیمراادیان :

این مجموعه‌ی چند منظوره، هم پایگاه المپیک غرب کشور است و هر ساله بخشی از مسابقات کشوری و فراملی را برگزار می‌کند و هم مرکز پرورش ورزشکاران حرفه‌ای است و دانشکده‌ی تربیت بدنی نهاوند را نیز پشتیبانی می‌نماید.

ج - مؤسسه‌ی فرهنگی علیمراادیان : این مؤسسه که از سال ۱۳۷۴ آغاز به کار کرده است، با فعالیت‌های فرهنگی به ویژه چاپ فصل‌نامه‌ی فرهنگان به عنوان یکی از مؤسسات غیر دولتی کشور مطرح است.

د - هیئت‌های مذهبی و تشکل‌های غیر دولتی : هم‌اکنون در این شهرستان هیئت‌های فراوانی فعالیت دارند. به عنوان نمونه هیئت حسینی دو خواهران یکی از قدیم‌ترین هیئت‌هاست و در فعالیت‌های انقلابی قبل از انقلاب وجهه‌ای کشوری داشت. انجمن دستداران فرهنگ نیز احیا، مرمت و نگهداری و موارث فرهنگی نهاوند را پیگیری می‌کند.

ه- انتشارات فرهنگی: این شهرستان از نشریه‌های متعدد رسمی و داخلی نیز برخوردار است، از جمله فصل‌نامه‌ی فرهنگان، دو هفته‌نامه‌ی ابوذر و ماهنامه‌ی فردای نهاوند. این سه نشریه اختصاصاً به درج مطالب و اخبار مربوط به شهرستان نهاوند می‌پردازند.

و- دانش و مهارت‌های بومی:

نهاوند به دلیل قدمت و تجربه‌ی طولانی مردم آن از تعدد و غنای دانش‌های بومی برخوردار است و آن‌ها را با یافته‌ها و تخصص‌های روز درآمیخته است. از جمله در بخش‌های کشاورزی، طب سوزنی، آبیاری، صنایع تبدیلی کشاورزی، دام‌پروری، پرورش طیور، زنبورداری، پرورش ماهی، صنایع تبدیلی دامپروری، گیاهان دارویی، صنایع غذایی، بهداشتی، مهندسی و معماری، بافندگی، ادبیات، ورزش، صنایع دستی و هنری، ارتباطات و مناسبت‌های اجتماعی، تعاونی‌ها، بازی و سرگرمی کودکان و بزرگسالان (بیش از ۵۵ بازی با استفاده از وسایل پیرامون)، تئاتر و موسیقی و... اینک به چند زمینه‌ی آن‌ها اشاره می‌کنیم:

۱- کشاورزی و باغداری: نهاوند به سبب داشتن منابع خدادادی، از سطح زیر کشت وسیعی از محصولات زراعی و باغی برخوردار است، که چشم‌اندازهای بدیعی را برای نهاوند به ارمغان آورده است.

گفتنی است شیوه‌های کاشت، داشت و برداشت بومی این محصولات عمدتاً ریشه در قرن‌ها تجربیات کشاورزان و باغداران منطقه دارد و موجب تولید محصولات بی‌سابقه‌ی صادراتی نظیر خربزه‌ی گیان، برگه زردآلو، گشنیز و خیار شده است. هم‌چنین در بخش تناوب کشت و یا مبارزه با آفات به روش بیولوژیک از طریق کاشت بید و سنجد

... در کنار رودخانه‌ها، به توفیقاتی دست یافته‌اند که دنیای پیشرفته‌ی امروز به دنبال آن است!

۲- ورزش‌های پهلوانی و کشتی در نهاوند:

تا آن‌جا که از اجداد و نیاکان ما نقل قول می‌کنند، نهاوند مهد مردان بزرگ و درستکار و با ایمان بوده‌است. آنان همواره در زندگی خود شیوه‌ی پهلوانی و مردانگی را به کار گرفته و از قدرت خود هیچ‌گاه سوء استفاده نکرده‌اند و خدمت به درماندگان و طبقه‌ی محروم را پیشه خود ساخته‌اند.

پهلوان سوزی (سبزعلی)، حریف پهلوان صادق قمی (پهلوان پایتخت عهد ناصرالدین شاه قاجار)، سید میرزا آقا سجادی (والد دکتر سجادی رئیس فعلی فدراسیون ورزش باستانی و کشتی پهلوانی). پهلوان حسین قیاسی، پهلوان موسی قیاسی (صاحب زنگ کشوری)، تعدادی از این باستانی کاران نهاوندی‌اند.

در زمینه‌ی کشتی نیز شهید عباد خدارحمی، مجتبی خدارحمی، علیرضا لرستانی، مهرداد سعدی‌نژاد، سعید کولیوند، حمید سیفی، سعید ابراهیمی، محمدرضایی، علیرضا درویشی، حمیدرضا درویشی، و .. کشتی‌گیرانی از نهاوند هستند که دارای عناوین قهرمانی ملی و یا فراملی‌اند.

۳- صنایع دستی:

صنایع دستی نهاوند، به ویژه فرش آن دارای اصالت، قدمت و جایگاه ویژه‌است. فرش نهاوند وجهه‌ای بین‌المللی دارد. شاید بتوان گفت در حال حاضر از حدود ۶۰۰ نشانه‌ی اینترنتی با کلمه‌ی نهاوند، بیش از ۷۰٪ آن‌ها راجع به فرش‌های نهاوند، است!

۱- مقاله‌ی برگزیده‌ی «دانش و مهارت‌های بومی از دیدگاه مردم‌شناسی»، شهبازی، محمدتقی (ششمین همایش نهاوندشناسی، شهریور ۸۲)

۲- فرش نهاوند (خبر اینترنتی، ترجمه‌ی دکتر سیف، بابک)، فرهنگان ۸، تابستان ۸۰

از دیگر صنایع دستی نیاوند می توان به گلیم بافی ، جاجیم بافی ، ریسمان بافی ، منبت کاری ، معرق کاری ، چرم سازی ، ساخت ابزار موسیقی اشاره کرد.
 ضمناً نیاوند نام گوشه‌ای از موسیقی و نیاوند نام پرده‌ای از موسیقی است :
 نماز شام رسید ای بت سمرقندی بساز چنگ و بز ن پرده‌ی نیاوندی
 (حکیم نزاری مهستانی)

۴- مناسبات اجتماعی و فرهنگی :

مناسبات و روابط اجتماعی و فرهنگی تابعی از فرهنگ ایرانی و مذهبی ماست. برخی از رفتارهای این منطقه خصوصاً مهمان‌نوازی نیاوندیان شهره‌ی عام و خاص است. بدیهی است این موضوع در کنار سایر شرایط اجرایی مرتبط با صنعت گردشگری همراه با جاذبه‌های طبیعی ، فرهنگی نیاوند می تواند نیاوند را به کانون گردشگری تبدیل کند!

سخن نهایی :

آنچه گذشت ، بخشی از متغیرها و شاخص‌های اصلی مرتبط با هویت فرهنگی نیاوند است و هر کدام قابلیت مطالعات عمیق‌تر و وسیع‌تری دارند. این شاخص‌ها بیانگر وجود عناصری ارزشمند با زمینه‌های محلی ، ملی و حتی بین‌المللی اند ، که می توانند برای رسیدن به تعالی ، تکامل و توسعه‌ی نیاوند الگو ، نمونه و روش عملی باشند.

پس بیایید ، همان‌طور که در نیاوند به دنیا آمده‌ایم ، هم‌چنان نیاوندی بمانیم و چه در این شهرستان زندگی کنیم یا در هر کجای ایران و جهان ، مواظب باشیم خود را از ریشه جدا نکنیم و با این پیوند فرهنگی مربوط به زادگاه خویش ، به موازات فعالیت‌های

۱- گزارش بازدید دانشجویان علوم اجتماعی دانشگاه تهران ، ساکی ، مهدی (فرهنگان شماره‌ی ۱۵ ،

ملی و فراملی دیگر، از خود برای نه‌اوند و نه‌اوندی‌ها چهره‌هایی ماندگار بسازیم. در غیر این صورت در دایره‌ی بحران هویت و توسعه نیافتگی گرفتار خواهیم شد.

نوبهار است در آن کوش که خوشدل باشی	که بسی گل بدمد باز و تو در گل باشی
من تکویم که کنون با که نشین و چه بنوش	که تو خود دانی اگر زیرک و عاقل باشی
گرچه راهی است پر از بیم، زما تا بر دوست	رفتن آسان بود از واقف منزل باشی

حافظ

در خاتمه توجه خوانندگان گرامی را به منابع و مآخذی جلب می‌نمایم که در کتابخانه‌ی مؤسسه‌ی فرهنگی علیم‌رادیان (تهران) موجود است و اختصاصاً به معرفی شهرستان نه‌اوند پرداخته‌اند و هر کدام در معرفی «هویت فرهنگی نه‌اوند»، ابعادی از فرهنگ و تاریخ و مسائل اجتماعی این شهر تاریخی را کم یا زیاد تشریح کرده‌اند. این مجموعه یا به صورت «کتاب» به چاپ رسیده‌اند، یا در قالب پایان‌نامه توسط دانشجویان کارشناسی ارشد و دکترای تدوین شده‌اند و یا جزء نشریات ادواری محلی هستند.^۱ ضمناً اگر منابع و مآخذ دیگری اختصاصاً به نه‌اوند پرداخته‌اند که در این مجموعه نیامده‌اند و خوانندگان ارجمند از آن‌ها اطلاع دارند، ضمن تشکر، درخواست می‌کنم با معرفی آن‌ها به مؤسسه‌ی فرهنگی علیم‌رادیان، این فهرست را تکمیل فرمایند.

الف - کتاب‌ها (الفبایی):

۱- از برکه تا دریا، اسدالله حیدری، از انتشارات رجاء تهران، ۱۳۸۳

۲- بانوی نمونه، علی دوانی، ۱۳۵۱

۳- بهترین کاسب قرن، علی عابد نه‌اوندی، نشر سبحان، ۱۳۸۳

۱- با تشکر از جناب آقای امیر حسین جلالوند که منابع و مآخذ یادشده را تنظیم کرده و در اختیار نگارنده قرار داده‌اند.

- ۴- پارسای پرتلاش (شهید قدوسی)، محمد حسین قدوسی، سازمان تبلیغات، ۱۳۷۴
- ۵- تاریخچه‌ی گروه انقلابی ابوذر، ۵۹-۱۳۵۸
- ۶- تماشای جان، دکتر علی اکبر افراسیاب پور، انتشارات عابد، ۱۳۸۰
- ۷- جغرافیای تاریخی نهاوند، دکتر علی اکبر افراسیاب پور، انتشارات زهیر، ۱۳۸۱
- ۸- خنده‌های زیر لب، اسدالله حیدری، از انتشارات رجاء تهران، ۱۳۸۴
- ۹- خاطرات شهید سوری ۶۷۵ روز در جبهه، انتشارات اطلاعات، ۱۳۷۵
- ۱۰- ردپای روشن باران، محمدرضا عبدالملکیان، داریوش، ۱۳۷۴
- ۱۱- روستازادگان دانشمند، دکتر اسماعیل شهبازی، مؤسسه‌ی شقایق روستا، ۱۳۸۱
- ۱۲- سالنامه‌ی فیروزان، چاپ میهن، ۱۳۳۶
- ۱۳- ستارگان نهاوند، علی مصباح، نورالسجاد، ۱۳۸۲
- ۱۴- ستاره‌های ابوذر، محمدرضا علی حسینی، انتشارات آشتی، ۱۳۷۸
- ۱۵- سیری در نهاوند، اداره‌ی فرهنگ و ارشاد اسلامی نهاوند، ۱۳۷۶
- ۱۶- سوگ سواران (گروه ابوذر)، محمد ساکی، الوند همدان، ۱۳۸۲
- ۱۷- شب‌های مهتاب (خاطرات آزاده نهاوند)، شهاب الدین شهبازی، سوره مهر، ۱۳۸۳
- ۱۸- شهید حیدری به روایت اسناد ساواک، مرکز بررسی اسناد تاریخی، ۱۳۸۱
- ۱۹- شیخ ابوالعباس نهاوندی، دکتر علی اکبر افراسیاب پور، انتشارات زهیر، ۱۳۸۱
- ۲۰- فتح الفتوح، آخرین نبرد ایران و عرب در نهاوند، شمس‌الدین سیدان، انتشارات افشار، ۱۳۶۱
- ۲۱- کتاب‌شناسی نهاوند، دکتر علی اکبر افراسیاب پور، مؤسسه‌ی فرهنگی علیمرادیان، ۱۳۸۰
- ۲۲- گروه ابوذر (تاریخ شفاهی)، رزا ناظم، مرکز اسناد انقلاب، ۱۳۸۲
- ۲۳- گروه ابوذر، حسین زرینی، مرکز اسناد انقلاب، ۱۳۸۲

۲۴- گلی ژيرو (خاطرات يك نهاوندى)، دكتر عزت الله رادمش، ۱۳۸۲

۲۵- مجموعه مقالات «سلسله سخنرانی‌های نهاوندشناسی»، ج ۱ و ج ۲، مؤسسه‌ی فرهنگی علیمرادیان، ۱۳۷۶

۲۶- مدرسه‌ی سبز، عباس خرمی، مؤسسه‌ی فرهنگی علیمرادیان، بهار ۱۳۸۱

۲۷- معرفی مؤسسه‌ی فرهنگی علیمرادیان، دكتر سیاوش شایان، زمستان ۱۳۷۵

۲۸- معرفی شهرستان نهاوند، مؤسسه‌ی فرهنگی علیمرادیان، ۱۳۷۵

۲۹- معرفی بیمارستان علیمرادیان، مؤسسه‌ی فرهنگی علیمرادیان، ۱۳۷۸

۳۰- معرفی مجموعه‌ی فرهنگی ورزشی علیمرادیان، مؤسسه‌ی فرهنگی علیمرادیان،

۱۳۷۸

۳۱- نگاهی به گیان نهاوند، ملک اقبال کیانی، شهرما نهاوند، ۱۳۸۳

۳۲- نهاوند در آینه‌ی آمار، مؤسسه‌ی کاریز، اداره‌ی فرهنگ و ارشاد اسلامی نهاوند،

۱۳۷۶

۳۳- نهاوند در آینه‌ی فرهنگ، شمس‌الدین سیدان، گلزار کتاب، تهران، ۱۳۸۴

۳۴- نهاوند در انقلاب، حسین زرینی، چاپ و نشر عروج، ۱۳۸۴

۳۵- نهاوند در هزاره‌ی تاریخ، سید شمس‌الدین سیدان، انتشارات آشتی، ۱۳۷۹

۳۶- واژه‌های اصیل نهاوندی، منیر عبدالملکیان، ققنوس، ۱۳۶۹

۳۷- یک سبد افسانه (مَثَل‌های نهاوند)، علی سوری، تراوش قلم، ۱۳۸۴

ب- پایان‌نامه‌ها (به ترتیب سال دفاع):

۱- سیری در گلستان امثال نهاوند، مهوش زابلی، لیسانس، مرکز ضمن خدمت خوزستان، بهمن ۱۳۷۳

۲- عوامل مؤثر در عدم به‌کارگیری گویش نهاوندی در جوانان، دكتر منصور فهیم، طرح پژوهشی، دانشگاه علامه طباطبایی، ۱۳۷۵

- ۳- عوامل اقتصادی و اجتماعی مؤثر در باروری نهاوند، کاووس احمدوند، فوق‌لیسانس، دانشگاه تهران، زمستان ۱۳۷۶
- ۴- بررسی دستگاه فعلی در گویش نهاوندی، کرم‌رضا شریفی، فوق‌لیسانس، دانشگاه آزاد، اسفند ۱۳۷۸
- ۵- گزارش ژنومورفولوژی در مورد دشت نهاوند، سیاوش شایان، دکتری، دانشگاه تربیت مدرس، ۱۳۷۹
- ۶- شبیه‌سازی ارتفاع پارس منطقه‌ی خزل نهاوند، اکبر کیانی، طرح پژوهشی، دانشگاه علامه طباطبایی، بهار ۱۳۷۹
- ۷- نهاوند در دوره‌ی ساسانیان، محمود ایران‌دوست، فوق‌لیسانس، دانشگاه تهران، دی ۱۳۷۹
- ۸- مطالعه در مورد محله‌ی دوخواهران نهاوند، سید مهدی خزائی، فوق‌لیسانس، دانشگاه تهران، شهریور ۱۳۷۹
- ۹- گروه ابوذر بر اساس اسناد ساواک، حسین زرینی، فوق‌لیسانس، دانشگاه شهید بهشتی، ۱۳۷۹
- ۱۰- بررسی علل اجتماعی خودکشی در نهاوند، مهرداد متین، لیسانس، پیام نور نهاوند، ۱۳۷۹
- ۱۱- بررسی عوامل مؤثر بر گرایش به مواد مخدر در نهاوند، مهرداد هوشمند، احمد عطاری، خسرو ساکی، ۱۳۸۰
- ۱۲- بررسی تحولات کالبدی اقتصادی و بافت قدیم نهاوند، احمد شوهانی، فوق‌لیسانس، دانشگاه شهید بهشتی، بهار ۱۳۸۰

- ۱۳ - علل جنگ‌های اعراب مسلمان با ایرانیان ، علی چگینی ، فوق‌لیسانس ، دانشگاه آزاد، ۱۳۸۱
- ۱۴ - بررسی ریسک فاکتور انتقال HBV در نهاوند ، لیلا حکمت ، دکتری ، دانشگاه علوم پزشکی همدان، ۱۳۸۲
- ۱۵ - بررسی علل افت تحصیل دختران خزل ، حسین سلگی ، فوق‌لیسانس ، دانشگاه آزاد، (۸۳)
- ۱۶ - بررسی حمام حاج آقا تراب نهاوند ، صدف محمودوند ، فوق‌لیسانس ، دانشگاه آزاد، ۱۳۸۴/۵/۲

ج - مطبوعات :

- ۱ - ماهنامه‌ی فردای نهاوند ، تا شماره‌ی ۵۸ آن چاپ و منتشر شده است (پاییز ۸۴) ، مدیر مسئول آقای علی عبدالملکی.
- ۲ - دوهفته‌نامه‌ی ندای ابوذر ، تا شماره‌ی ۱۴۳ (آبان ۸۴ ، سال هفتم) منتشر شده است ، مدیر مسئول ، آقای محمدرضا علی حسینی .
- ۳ - فصل‌نامه‌ی فرهنگان ، تاکنون بیست و چهار شماره‌ی آن (تابستان ۱۳۸۴) چاپ و منتشر شده است (دارای بیش از چهار هزار و هشتصد صفحه مطالب متنوع درباره‌ی شهرستان نهاوند) ، مدیر مسئول حسین داودی ، ناشر مؤسسه‌ی فرهنگی علیمرادیان.